

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ

ВОСПИТАНИЕ
списание за теорија и практика

Штип, 2009

ВОСПИТАНИЕ
списание за теорија и практика
год. 6, број 10
2009 год.

Издавач
Универзитет „Гоце Делчев” - Штип

За издавачот
проф. д-р Саша Митрев

Главен и одговорен уредник
проф. д-р Блаже Китанов

Редакциски одбор
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Емилија Петрова - Ѓорѓева
д-р Снежана Јованова - Митковска
м-р Кирил Барбареев
м-р Трајче Стојанов
доц. д-р Соња Петровска

Техничко уредување
Славе Димитров
Благој Михов

Лектор
Даница Гавриловска-Атанасовска

Тираж:
500 примероци

Списанието излегува еднаш годишно

СОДРЖИНА

Проф. д-р Блаже Китанов Невербалната комуникација како интеркултурна комуникација	5
Проф. д-р Микеле де Бени Белешки за комуникацијата	19
Проф. д-р Емилија Петрова - Ѓорѓева Современи тенденции во развојот на интелектуалното воспитание	23
Доц. д-р Виолета Николовска Функционална морфологија	31
Проф. д-р Ленче Милошева Анксиозност и депресивност кај деца и адолесценти	45
Помл. асс. Билјана Стојанова Проф. д-р Ленче Милошева Вредносните ориентации кај адолесцентите	55
Доц. д-р Билјана Ивановска 20 години по паѓањето на Берлинскиот ѕид (1989-2009)	63
Доц. д-р Соња Петровска Теориски пристапи во училишниот менаџмент	65
М-р Татјана Уланска Методи на предавање литература	77
Проф. д-р Снежана Ставрева-Веселиновска Проф. д-р Лилјана Колева-Гудева Стекнување на компетентност на наставникот кој предава предмети од природните науки	101

Доц. д-р Снежана Јованова-Митковска	
Акционите истражувања и нивната примена во педагошката практика	111
М-р Нина Даскаловска	
Ликот на хуманистичкиот наставник	123
Асс. м-р Ирена Китанова	
Блумова таксономија на воспитно-образовните цели	129
М-р Миленко С. Стојник	
Биоритам – предизвик на природата	133
Доц. д-р Јованка Денкова	
Пеперут - симбол на љубовта	141
М-р Владимир Китанов	
Лесново - природна и културна дестинација за развој на руралниот туризам.....	145
Даница Гавриловска - Атанасовска	
Поетот се раѓа - говорникот се создава	151
Јадранка Тодевска	
Карактеристики и видови на толкување	157
Проф. д-р Фехим Хусовиќ	
Наставни објекти	165

Даница Гавриловска - Атанасовска
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

ПОЕТОТ СЕ РАЃА - ГОВОРНИКОТ СЕ СОЗДАВА

„Говорењето може со мудри зборови да го обземе духот, со убави зборови да го помилува увото, да го крене срцето на народот, да им помогне на бессилните, да ги спаси потиштените, да ги понижи дрските, да ги надвлее противниците, да ги придобие колебливите, да ги преобрази оние кои се сомневаат, да ја потпре правдата, да ја сруши неправдата и со иста сила да брани и да напаѓа“

Цицерон

Културата на говорот, односно јазичната култура многу често се споредува со реториката, ораторството, говорништвото. Во поимот култура на говорот можеме да препознаеме говор кој е во согласност со стандардната јазична норма, стандардниот јазик или, пак, целокупната култура на некој поединец, манифестирана преку неговиот јазичен израз, што значи дека јазичниот израз треба да биде богат, негуван, убав, релјефен... Во дефинирањето на поимот се оди дотаму што може да означува и не само добро познавање на својот мајчин јазик, туку и на други јазици.

Првата потврда за размислувањето за јазикот е лоцирана во Сицилија (Италија), во V век пр.н.е. Постои легенда дека тиранинот Хиерон од Саракуза им забранил на своите поданици да зборуваат. Поради тоа, сфаќајќи го значењето на говорот, двајца Сицилијанци (Тејсија и Корал) ја создале реториката.

Во минатото сите големи грчки и римски државници биле и големи говорници. Во стара Грција реториката била основа на старогрчкото образование, покрај правото и историјата. Се негувало мислењето дека добриот говорник можел да го разбранува народот и да го разбуди интересот за војна или за мир, за историја или за политика (добар пример за тоа се спомениците на беседништвото, еповите „Илијада“ и „Одисеја“). Потребата за демократичност во говорот постоела и во грчкиот јавен живот. Во атинската демократска држава право на учество во расправите и во решавањето на државните проблеми имале само граѓаните на Атина. Секој Атињанец се подготвувал за тоа, тој учел како да расправа

за државните и за филозофските проблеми. Со текот на времето учената говорничка вештина се заменила со спонтана говорничка способност (во говори на верски свечености, судења, политика и сл.).

За жал, денес доброто говорење сè уште се смета за дарба, за вродена способност, за дар од природата. Всушност, ретко кој забележува дека доброто комуницирање со помош на говорот е условено од целокупната културна заднина на говорникот и соговорникот, од целокупната ситуација во којашто говорот се оживотворува и дека јазичната порака ќе ја предадеме или ќе ја примиме онолку успешно колку што сме вложиле труд да го развиеме својот говор. Умешноста да ги менуваме и нијансираме, да ги осмислуваме и користиме зборовите го менува значењето на зборовите. Јазикот е бескрајно богат и променлив...

Аристотел не е прв, но е најдобар, најдлабок, најумен проучувач на способноста да се убеди или да се потресе слушателот. Според него, реториката е способност за пронаоѓање уверливост (убедливост) во секој одделен случај. Секој говорник треба да биде свесен за основниот мотив за дејствување на човекот - среќата (благосостојбата, задоволството од животот и сл.). Во епидеиктичкиот говор говорникот фали или укорува, ги наведува слушателите да го разликуваат доброто од злото, моралното од неморалното... Се дефинираат вредните особини. На секој говор му одговара одделен стил и треба да се прави разлика меѓу говорите што треба да бидат говорени и оние што се наменети за читање.

Кај старите народи (Римјаните и Грците) реториката била во центарот на наставата. Јазикот се сметал за најсовршена дарба на човековиот дух. Најдобриот римски говорник и теоретичар на реториката како научна дисциплина - Цицерон ги знаел различните функции и цели на јазикот и на говорот. Тој во своите расправи за говорништвото истакнувал идеи што и денес звучат современо. На пример, дека во говорењето човек не смее да се придржува на само еден стил, туку дека својот стилски израз треба да го приспособува според ситуацијата и слушателите. Тој истакнал дека добриот говорник мора да биде вешт „да ги докаже своите поставки, да предизвика уживање и да влијае врз волјата на слушателите“. Според Цицерон, мислењето е безгласен говор, а токму во говорот созрева мислата. Тој говорништвото го дефинира како способност за убедување на слушателот. Говорничката способност му дава сила на секој совет, го збогатува секое знаење.

Противниците на реториката ја нарекувале „пријателка на лагата“. Сепак, вистинската реторика, според Цицерон, ја почитува вистината, а најдобар е оној говор во кој постои хармонија меѓу содржината и формата.

Во многу традиции реториката има значајно место.

Во *староиндиската традиција*, во будизмот е позната вештината на дијалог со прашања и одговори. Во *староеврејската традиција* е застапена употребата на повторувањето (тавтологијата) - определување на истото преку истото (стереотипни изрази во Библијата). Во *старогрчката традиција* се присутни јавните настапи - судските говори. Постоеле т.н. *лагографи* - професионални составувачи на судски говори. Судскиот говор се јавува во Атина, но се оформува во Рим. Според римскиот модел, судскиот говор е составен од пет дела: вовед, изложување, наведување докази во своја корист, заклучок, поддршка на искажаното. Во *старолатинската традиција* се Цицерон и Квинтилијан (*Ars bene dicendi* - *Вештина на добро зборување*). Според познатиот римски говорник Квинтилијан, ораторот треба да предизвика внимание со својот изглед, да биде мажествен, воспитан, со бистар ум и страсност, со способност за импровизација и широки познавања од повеќе области. Ораторот треба да ги развива природните способности и со напорна работа да ги доведува до совршенство. Нормативна дисциплина: инвенција, диспозиција, елокуција, пронунција, меморија. *Средновековната реторика* се враќа кон елинистичката: *Ars orandi* (*Вештина на украсување на говорот*), духовно говорење, литераризација на реториката. Реториката е во тесна врска со уметничките правци барок и класицизам. Таа е насочена од една страна кон граматиката, а од друга страна кон поетиката. Додека пак, *рационалистичката реторика* ги отфрла метафорите и е многу блиска до народниот јазик.

Во основата на добриот говор лежат: *инвенцијата*, размислувањето за содржините на говорот и за логичното поврзување на фактите со мислите (*Rem tene, verba sequuntur* - *Разбери го предметот, а зборовите ќе следуваат*); *диспозицијата* - распоредот на материјалот: вовед, излагање, средување, докажување и побивање, заклучување; *елокуцијата* - стилското обликување на јазичниот израз, користењето на стилските фигури; *меморијата* - добриот говорник треба да има добро помнење и, најпосле, *акцијата* - говорната дикција или звучната страна на говорот и гестот, односно „звукот и движењето во јазикот“.

Бидејќи говорништвото е некој вид создавање на илузија, во неговата основа мора да бидат вградени човечност, чесност... мора да има психолошка блискост со собеседникот. Според Сретен Петровиќ „кон личните моќи на говорникот стремат индивидуалните моќи на слушателот“. Таквите основи на говорништвото се провлекувале низ целиот среден и низ новиот век. Разбирливо, целите му се сосема поинакви. Во средниот век говорништвото им служело првенствено на верата и на државата. Со добро говорење верниците требало да се убедат

дека „на Бога мора да му се даде божјото, а на царот - царевото“ за да може мирно да се живее. Како вештина и наука, говорништвото било сврзано со мал број привилегирани луѓе.

Почнувајќи од секојдневието, па сè до науката, јазикот го употребуваме, меѓу другото, и за да убедиме некого во нешто. Ова особено доаѓа до израз во публицистичко-функционалниот стил, особено во областа на рекламата каде понекогаш и не се избираат средства за да се пласира еден производ. Сепак, иако се вели дека реториката не е „пријателка на лагата“, сведоци сме на (јавна) употреба на јазикот за манипулација со слушателот / читателот, за негово придобивање често без аргументи, а со употреба на средства што ќе влијаат на неговите чувства.

Со можноста која ја има јазикот да пренесува пораки преку процесот на учење од генерација на генерација се пренесуваат и особините на доброто говорење. Доброто говорење е засновано и врз умеенето, и врз уметноста, и врз науката. Тоа во себе спојува вродени својства - психофизиолошка основа на говорот и учење. Според Тарнер, говорникот треба да води сметка за вистинската цел на јазикот, за тоа дека со јазикот се „менува сегашното искуство и се приспособува кон минатото“.

Иронијата, сарказмот и другите значенски разновидности во јазикот - јазичните варијации ќе ги разбереме доколку сме се оспособиле да ги следиме содржинските ситуации во зависност од местото и времето на нивното говорење, од формалните својства на пораката, од посебната улога на јазикот. Јазикот може добро да ја врши својата улога само тогаш кога од сложениот граматички систем - врз основа на општите културни сфаќања - умееме да ги доловиме со што поголема точност намерите на говорникот. Во тоа се состои суштината на доброто говорење и на говорната култура.

Добриот говор има некои вонвременски белези. И laikот и стручњакот можат да препознаат човек кој умее или не умее да зборува. Има разлика меѓу оние кои го препознаваат говорништвото и доброто говорење како умеенје, како уметност и оние кои говорот го примаат само со слухот, мислата и чувствата. Стручњакот за некој говор ќе рече дека има разбирлива артикулација, правилна интонација, добар ритам, стандарден акцент, продуктивна компетенција, различни регистри... Лошиот говорник нема добри „квалификатори на гласот“, ги нема потребните „парајазични“ својства, а фонетскиот регистар му е заснован на патолошка физиолошка конституција на ларинксот. Во народниот говор постојат преку двесте придавки со коишто може да се опише гласот на говорникот: убав, груб, пискав, рапав, агресивен, шушкав, моќен итн. Скоро сите тие својства можат да ѝ се припишат и на личноста на говорникот.

Изгледа демократизацијата во јазикот води кон негова анархичност. Честопати се забележуваат отстапки од страна на оние кои се задолжени да се грижат за јазикот, најверојатно поради страв од обвинување за јазична тесноградост, претерана јазична чистота, старомодност и преголема примена на јазичните правила. Но, притоа се заборава на фактот дека почитувањето на граматичките правила и на информативноста во јазикот не значи само тоа, туку значи и врска со минатото и неговата јазична култура, со литературното, научното и стручното творештво, со разбирањето на минатото и со комуникацијата во сегашноста и во иднината. Минимумот нормативност во јазикот обезбедува и неопходен минимум за вистинско разбирање и општење. Треба кодовите на соговорниците да имаат сличности за да можат да се разберат.

Културата на говорот треба да се сфати како грижа за добро изразување, како негување на личниот говорен израз, правилен говорен израз, јасност во изразувањето. Секој човек се раѓа со можноста да развие добар говор. Но, дали тој ќе стане добар говорник зависи од психофизиолошката подлога и од средината во којашто се развива. Зашто, говорот се развива во светот кој добро говори и кој го вреднува добриот говор.

Литература

1. Минова Гуркова, Лилјана: *Стилистика*, Магор, Скопје, 2003
2. Пандев, Димитар - предавања 2009 г., Филолошки факултет „Блаже Конески“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје.
3. Аристотел: *Реторика*, Плато, Београд, 2000.
4. Васиќ В.: *Вештина говорења*, БИГЗ, Београд, 1980.